

О. Я. ПРОЦІВ, А. Г. ШУЛЬГАЙ, І. І. ГАВРИЩАК

КОНЦЕПЦІЯ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я ЄВГЕНА ОЗАРКЕВИЧА: ВІД ЛІКАРСЬКОЇ КОМІСІЇ НТШ ДО «НАРОДНОЇ ЛІЧНИЦІ»

Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України,
м. Тернопіль, Україна

Мета – проаналізувати діяльність доктора Є. Озаркевича як ініціатора створення й організатора системи громадського здоров'я в Галичині на зламі XIX–XX століть, дослідити основні етапи формування національної концепції громадського здоров'я.

Матеріали і методи. Матеріали дослідження – наукова спадщина Є. Озаркевича, публікації вітчизняних і зарубіжних дослідників, присвячені діяльності Математично-природописно-лікарської секції та Лікарської комісії НТШ, Українського лікарського товариства, організації та функціонуванню лікарні-амбулаторії «Народна лічниця» у Львові. Застосовано бібліосемантичний, історико-хронологічний, аналітичний та описовий методи.

Результати. Концепція громадського здоров'я Є. Озаркевича базувалася на тріаді: наука – доступна та якісна медична допомога – санітарна просвіта. Він розглядав громадське здоров'я як фундаментальну цінність, що потребує захисту через створення національних наукових (Лікарська комісія НТШ, часопис «Лікарський збірник»), лікувальних (лікарня-амбулаторія «Народна лічниця») та просвітницьких (санітарно-гігієнічний журнал «Здоровле») інституцій.

Висновки. Є. Озаркевич довів, що громадське здоров'я – це не лише відсутність хвороб, а системна взаємодія науки, практики, просвіти, національної самосвідомості. Його наукова спадщина – діюча модель самоорганізації суспільства для вирішення проблем громадського здоров'я.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: Євген Озаркевич; громадське здоров'я; соціальна медицина; Лікарська комісія НТШ; «Народна лічниця»; санітарна просвіта.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. медико-санітарне становище Галичини, що перебувала в складі Австро-Угорської імперії, було вкрай несприятливим. Офіційна австрійська система охорони здоров'я була малодоступною для більшості українського населення. Гостро відчувалася нестача лікарів. Один лікар зазвичай обслуговував територію площею від 60 до 140 км², де проживало в середньому 7000 осіб [1]. Домінування приватної практики робило медичну допомогу фінансово недоступною для селян. Наприклад, на Тернопільщині вартість одного прийому лікаря становила 5 золотих ринських, виклик додому – 10, а в нічний час – 20 золотих ринських; виїзд до пацієнта у село коштував у середньому 20–50 золотих ринських, а за оперативні втручання вимагали від 200 до 1000 золотих ринських [2]. За таких умов більшість населення була фактично позбавлена не лише професійної медичної допомоги, але й належного санітарного нагляду.

Значна частина населення, особливо в сільській місцевості, проживала в складних побутових умовах, без доступу до чистої питної води та каналізації [3]. Тяжке соціально-економічне становище негативно позначалося на стані здоров'я, який

погіршувався важкою фізичною працею, поганим харчуванням, алкоголізмом та антисанітарією. Відсутність елементарних знань про особисту гігієну та профілактику захворювань спричиняла постійні спалахи інфекційних хвороб – холери, черевного й висипного тифу, віспи, туберкульозу, дизентерії, скарлатини тощо. Це було однією з головних причин високої смертності в краї. Частка смертності від різноманітних інфекцій у цей період коливалася від 27,6 до 36% від загальної кількості смертей [3]. Особливо поширеним серед українського населення був туберкульоз. Так, у Львові рівень смертності від цієї хвороби коливався від 34 до понад 70 випадків на 10 тис. осіб, при цьому легеневий туберкульоз становив від 76 до 85% усіх смертей від туберкульозу [3].

Надзвичайно високою була дитяча смертність. Рівень смертності немовлят у Галичині сягав 22,9%, тоді як у країнах Північної Європи він не перевищував 13% [1].

Усі ці чинники засвідчували системну кризу охорони здоров'я в краї та зумовлювали гостру потребу у створенні власної, доступної для населення моделі громадського здоров'я. За таких умов українські лікарі активізували професійну та

© О. Я. Проців, А. Г. Шутьгай, І. І. Гаврищак, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

громадську діяльність, спрямовану на санітарну просвіту й організацію медичної допомоги. Визначальна роль у цьому процесі належала Є. Озаркевичу (1861–1916), який уперше здійснив системну спробу сформулювати й реалізувати українську національну концепцію громадського здоров'я, яка базувалася на тріаді: наука – доступна медична практика – санітарна просвіта.

Постать Є. Озаркевича традиційно розглядається дослідниками (Я. Ганіткевич, М. Музика, О. Стадник, О. Вуїв та ін.) у контексті інституціоналізації НТШ та створення української медичної термінології. Разом із тим його внесок у розвиток соціальної гігієни й організації охорони здоров'я залишається менш дослідженим. Це зумовлює актуальність вибраної теми.

Мета – проаналізувати діяльність доктора Є. Озаркевича як ініціатора створення й організатора національної системи громадського здоров'я в Галичині на зламі XIX–XX століття; дослідити основні етапи формування концепції громадського здоров'я: від наукового вивчення санітарного стану населення краю до практичної реалізації моделі доступної медицини та масової санітарної просвіти; на основі контент-аналізу часописів «Лікарський збірник» та «Здоровле» висвітлити місце та роль профілактичного й соціально-гігієнічного напрямів у науковій спадщині Є. Озаркевича.

Матеріали і методи. Матеріали дослідження – праці Є. Озаркевича, публікації вітчизняних і зарубіжних дослідників, присвячені діяльності Математично-природописно-лікарської секції та Лікарської комісії НТШ, Українського лікарського товариства, організації та функціонуванню лікарні-амбулаторії «Народна лікарня» у Львові. У роботі застосовано бібліосемантичний, історико-хронологічний, аналітичний та описовий методи

Результати дослідження та їх обговорення. Євген Озаркевич увійшов в історію української медицини не лише як високоерудований клініцист та науковець із широким колом зацікавлень, але і як один із засновників новітньої української медицини, гігієністики та національної системи громадського здоров'я.

У квітні 1893 р. львівська україномовна газета «Діло» повідомила: «Д-р Євгеній Озаркевич, доктор всіх наук лікарських, відбувши кількालітню практику лікарську в загальному шпиталі у Відні як асистент славнозвісних професорів Бамбергера, Більрота і других, та практику дентистики, а відтак як лікар повітовий і управитель міського шпиталю у Вишеграді, повернув до краю і осів у Стрию... Набувши знання і практики між чужими, бажає д-р Озаркевич стати спожиточним своїм землякам і для того осідає в краю... Крок сей д-ра Озаркевича заслуговує на всяке признание і ярко відбиває від поступованя тих руских лікарів, котрі скінчивши університети ідуть відтак

в чужину, а не служать своїй вітчизні, котра їх вивела в люде...» [4].

Вихований в українській родині з давніми національно-культурними традиціями, Є. Озаркевич розглядав лікарський фах не як джерело прибутку, а як місію служіння громаді. Прибувши до Галичини після навчання та трирічної практики у Відні, він зіткнувся з реаліями медико-санітарно стану українського населення: висока смертність, поширення інфекційних хвороб, відсутність якісної та кваліфікованої допомоги в селах і, як наслідок, домінування знахарства – усе це створювало загрозу фізичному виживанню нації. Таке становище спонукало Озаркевича до створення та реалізації концепції громадського здоров'я.

До 1898 р. українська медична наука в Галичині розвивалася переважно в межах Математично-природописно-лікарської секції НТШ, створеної 11 травня 1893 р. [5]. Як зазначив Р. Осінчук, Математично-природописно-лікарська секція була організована «...за ініціативи проф. Івана Верхратського, що тоді був заступником голови НТШ» (Осінчук, матеріали, т. 1, с. 228). До складу секції увійшли І. Верхратський, Ф. (Щасний) Сельський, В. Шухевич, Г. Величко, І. Верхратський, І. Горбачевський, О. Дакура, М. Кос, В. Левицький, Є. Озаркевич, І. Пулюй, О. Черняхівський та ін. Очолив її І. Верхратський [6].

У 1897 р. за редакцією І. Верхратського і В. Левицького було започатковано видання «Записок Математично-природописно-лікарської секції» [6]. У передмові до першого тому («Від редакції») І. Верхратський зазначив: «Перший раз являють ся в рускім язичі розвідки фахові згаданих наук зібрані разом в одну книжку» [7].

До першого збірника увійшли 7 наукових праць, 5 із них стосувалися хіміко-біологічних наук (статті І. Горбачевського, І. Раковського, І. Верхратського) та медицини (статті Ф. (Щасного) Сельського та О. Дакури). [7]. У другому – медицина була представлена двома статтями О. Дакури [8]. Імовірно, саме це спонукало Є. Озаркевича на початку 1898 р. виступити з ініціативою створення окремої Лікарської комісії НТШ та видання україномовного наукового медичного часопису. Установче засідання новоствореної комісії відбулося 15 лютого 1898 р. Його учасники підтримали ініціативу щодо видання «Лікарського збірника», редактором якого став Є. Озаркевич [9]. Як зазначав Т. Є. Бурачинський, «ціле засідання присвятили дискусії над справами цього збірника. Озаркевич заявився за тим, щоби видавати кварталник, у якому поміщували би відомості з усіх галузей медицини, оригінальні праці й реферати з цікавіших і цінніших сучасних праць наших і заграничних авторів» [10].

Перше число «Лікарського збірника» побачило світ уже в 1898 р. У «Передньому слові» Є. Озаркевич чітко визначив мету й завдання

видання: «1) пожити бодай початки лікарської літератури в нашій рідній мові; 2) витворити фахову лікарську термінологію. Ми рішили держати на видавництво на висоті теперішньої науки, містячи в нім лише річи строго наукові і не даючи місця популярним працям. Видавництво се призначене лише для фахових людей. Думаємо при тім подавати як найбільше оригінальних праць, опертих на власних дослідах: одначе з огляду на те, що хотілибсьмо дати якнайширший образ стану нашої науки в загалі, рішили ми містити також справозданя і оцінки зі всіх галузей лікарських наук, даючи заразом можливість вираблятися нашій мові у всіх частях лікарських наук» [11].

Таким чином, «Лікарський збірник» став першим україномовним науково-медичним виданням. Його структура була чітко регламентована і складалася з трьох частин: оригінальні праці, реферативні огляди («Справозданя») та термінологічний словник [11]. За час існування часопису (1898–1901) було сформовано та видано три томи по два випуски кожен. «Лікарський збірник», як зазначив О. Вуїв, це 556 сторінок тексту оригінальних (наукових) праць рецензій, звітів, повідомлень та термінологічних матеріалів. Усього збірник містить 24 наукові статті (одна у співавторстві); 340 матеріалів у розділі «Справозданя», з яких 225 підписані авторами, а решта без вказування прізвища автора або підписані нерозшифрованими криптонімами; 10 праць, надрукованих у «Термінологічному відділі» [12].

Заснування Лікарської комісії НТШ стало першим кроком до створення наукового підґрунтя громадського здоров'я. Є. Озаркевич спрямував її роботу в тому числі й на вивчення хвороб, що вражали населення Галичини. Так, у «Лікарському збірнику» було опубліковано 9 праць щодо проблем внутрішніх хвороб (Є. Озаркевич, Є. Кобринський, Ю. Марішлер, М. Олійник, В. Янович та ін.), 8 статей, присвячених фізіологічним, біохімічним та бактеріологічним дослідженням (І. Горбачевський, О. Дакура, подружжя Морачевських, Є. Озаркевич), 3 статті стосувалися акушерства та гінекології (М. Долинський, Ф. (Щасний) Сельський, А. Соловій), 2 – інфекційних хвороб (Є. Озаркевич), по одній – очних (М. Кос) і шкірних (Є. Озаркевич) недуг [4; 11]. Аналіз змісту публікацій свідчить про виразну соціально-гігієнічну спрямованість часопису. Дослідницький фокус усіх опублікованих статей був зосереджений на вирішенні найбільш гострих медико-соціальних проблем тогочасного суспільства:

– бактеріологічні дослідження О. Дакури та розвідки з проблем внутрішніх та інфекційних хвороб Є. Озаркевича, Ю. Марішлера, М. Олійника і В. Яновича безпосередньо відповідали на виклики епідеміологічної ситуації в Галичині.

Особливе значення мали статті Є. Озаркевича про малярію, жовтяницю тощо, оскільки в них розглядалися питання діагностики та боротьби з масовими спалахами інфекцій;

– праці в царині біохімії І. Горбачевського та подружжя Морачевських закладали науковий фундамент під вивчення обміну речовин та основ раціонального харчування. В умовах хронічного недоїдання та бідності галицького селянства такі праці мали не лише теоретичне, а й практичне значення для розробки заходів із покращення фізичного стану нації;

– статті з акушерства та гінекології М. Долинського, Ф. (Щасного) Сельського, А. Соловія висвітлювали проблеми, які в умовах тогочасної високої материнської та малюкової смертності були пріоритетними для громадського здоров'я;

– дослідження М. Коса в галузі офтальмології були спрямовані на боротьбу з очними хворобами (зокрема, трахомою), які через низький рівень гігієни часто призводили до масової сліпоти серед селян;

– роботи Є. Кобринського з урології та уропатології розширювали можливості фахової допомоги у вузьких галузях медицини.

Отже, публікаційна політика Є. Озаркевича дала можливість не лише зафіксувати стан тогочасної медичної науки, а й вибудувати цілісну систему знань, необхідну для практичної реалізації концепції громадського здоров'я.

Розділ «Справозданя» (340 матеріалів, 85 з яких написав особисто Озаркевич) інформував про новітні методи лікування, досягнення європейської санітарії та гігієни тощо. Це були не просто анотації, а ґрунтовні аналітичні огляди європейської наукової медичної періодики (німецької, французької, англійської), що й давали можливість українським лікарям, які працювали на периферії, залишатися в контексті провідних наукових досягнень у галузі медицини.

Наступним етапом реалізації концепції громадського здоров'я Є. Озаркевича стало створення практичної бази для надання медичної допомоги українському населенню.

На початку ХХ ст. у Львові практикувало 13 лікарів-українців: А. Кобилянський, Ф. (Щасний) Сельський, П. Сушкевич, А. Хомин, Й. Чачковський, Є. Озаркевич, В. Кобринський, В. Гукевич, І. Бережницький, К. Тянячкєвич, С. Морачевська та ін. Усі вони займалися приватною практикою [4]. Попри це, українська громада міста залишалася без власного лікувального закладу, що створювало ситуацію нерівності й обмежувало доступ незаможних верств до фахової медичної допомоги. «Беручи до уваги ці обставини, – зазначає Я. Ганіткевич, – Є. Озаркевич вирішив реалізувати свою давню мрію – створити український лікувальний заклад. Він виступив з пропозицією заснувати

у Львові українську лічницю для амбулаторного лікування» [4].

Ця ініціатива зустріла супротив в офіційних австро-угорських колах і в польській громаді. Протівники відкриття лічниці стверджували, що не існує «окремих українських хвороб», іронізуючи «начебто д-р Озаркевич знайшов якусь «руську холеру» [4]. Проте Озаркевич наполягав: йдеться не про етіологію недуг, а про соціальний доступ, довіру та мову спілкування, що є ключовими елементами громадського здоров'я.

Визначальним фактором успіху стало втручання митрополита Андрея Шептицького, який взяв установу під свій протекторат. Митрополит не лише надав ідейну підтримку, але й передав для потреб лічниці власну нерухомість із садом на вул. Петра Скарги (нині – вул. Є. Озаркевича. Завдяки цьому було створено товариство «Народна лічниця», що об'єднало близько 800 членів, «переважно інтелігенцію з українських організацій та спілок, з урядів, духовенства» [4], та розпочався збір коштів.

Є. Озаркевич здійснював організаційну роботу, склав статут лічниці, опікувався технічним оснащенням закладу, закупаючи у Відні найсучаснішу на той час апаратуру для рентгенівського кабінету, фізіотерапевтичного відділення, клінічної лабораторії. «За його задумом, – зазначає Я. Ганіткевич, – «Народна лічниця» повинна стати центром розвитку української медичної науки, а згодом – зачатком українського медичного факультету. Він писав: «Заложив я товариство «Народна лічниця», та при розширенні її функцій і прирості фахових сил є надія, що ця інституція буде осередком, відкіля будуть могли появлятися фахові наукові праці, що зможуть конкурувати своїм змістом і вартістю щонайменше з працями інших слов'янських народів» [4].

Лічниця об'єднала довкола себе лікарів різних національностей. Разом із фахівцями-українцями тут працювали німці, поляки, євреї: гінеколог Р. Брайтер, хірурги К. Вільчек і А. Вольф, отоларингологи С. Заблоцький та Ж. Зельцер та ін. Допомога в «Народній лічниці» надавалася «без різниці віроісповідання і народності», близько 50% пацієнтів становили поляки та євреї, що демонструвало високу довіру до якості послуг [13].

Найкращим доказом необхідності такої установи стало те, що вже в перший рік існування «Народної лічниці» медичну допомогу тут отримали близько 3 тис. хворих [14]. За 10 наступних років вона перетворилася на один найвідоміших медичних закладів, куди зверталися по допомогу тисячі львів'ян і жителів навколишніх сіл. Так, упродовж 1912 р. в лічниці «отримали лікарську допомогу 3250 хворих, найбільше (1000) – у відділах внутрішніх недуг, найменше (180) – у відділах шкірних недуг. Упродовж року було всього 10 тис. відвідувань» [4].

Створення та функціонування лікарні-амбулаторії «Народна лічниця» стало чи не найважливішим етапом у формуванні концепції громадського здоров'я Є. Озаркевича. Це була відповідь на економічну та соціокультурну недоступність офіційної медицини. Лікарня функціонувала як благодійна установа, що надавала безплатну медичну допомогу незалежно від віросповідання, проте з акцентом на україномовне середовище. Це дало можливість забезпечити доступ до лікування найменш захищеним верствам (соціальна справедливість), подолати комунікаційний бар'єр (лікар говорив мовою пацієнта) та створити базу для клінічної підготовки українських лікарів.

Таким чином, можна стверджувати, що Є. Озаркевич створив прообраз національної системи первинної та спеціалізованої медичної допомоги, яка базувалася на принципах громадської солідарності, благодійності, доступності якісної медичної допомоги для широких верств населення.

Логічним продовженням формування національної концепції громадського здоров'я Є. Озаркевича став перехід від академічних студій у межах НТШ та клінічної практики в «Народній лічниці» до масової санітарно-гігієнічної просвіти. Озаркевич розумів, що лікувати хвороби мало – їм треба запобігати. Співпрацюючи з товариством «Просвіта», він упродовж багатьох років читав лекції для широкого загалу, руйнуючи забобони та навчаючи елементарних правил санітарії та гігієни. Я. Ганіткевич цитує спогади Івана Брика: «Напрацювався д-р Є. Озаркевич багато також для нашої стрийської філії «Просвіти»... Почавши від осені 1893 р. улаштовував виділ стрийської філії через усю осінь і зиму в залі «Руського Касина» виклади, на які сходився цілими масами народ з довколишніх сіл і стрийські міщани, так що заля була завжди повна. Кожної неділі відбувалися 2–3 популярні виклади» [4].

У 1912 році Є. Озаркевич ініціював створення науково-популярного медичного місячника для широких верств населення. Так з'явився орган Українського лікарського товариства часопис «Здоровле» – перше україномовне видання, повністю присвячене питанням гігієни та громадського здоров'я, який став «азбукою здоров'я» для селян та інтелігенції, пропагуючи здоровий спосіб життя, вакцинацію, звернення за медичною допомогою до кваліфікованих лікарів замість знахарів тощо.

Гасло місячника – «В здоровому тілі здорова душа, де сила – там воля витає!» – трансформувало медичну категорію здоров'я в категорію національної свободи та сили. Редактор і найактивніший автор часопису Є. Озаркевич прагнув перетворити його на платформу для обговорення найгостріших проблем громадського здоров'я. Редакційна політика базувалася на розумінні

гігієни як важливого показника національної спроможності. У передмові до першого числа Озаркевич писав: «Перший раз приступаємо до видавництва на нашій мові органу, призначеного справам здоровно (санітарно)-гігієнічним... Нарід, що є уже народом справді культурним, мусить мати заступлені в своїм письменстві усі віти людського знання. А гігієна є неяко мірилом культури, чим вище вона в народі стоїть, тим кращі в нього просвітні і економічні відносини...» [15, с. 193–194].

Упродовж двох років (1912–1914) у «Здоровлі» було опубліковано десятки матеріалів, присвячених питанням загальної, комунальної та шкільної гігієни, гігієни праці, валеології, профілактики захворювань, курортології та кліматотерапії тощо. До співпраці в журналі долучалися провідні українські науковці: І. Горбачевський, С. Дрималик, С. Вітошинський, П. Туринський, П. Франко та ін. [16]. Сам Є. Озаркевич надрукував тут низку матеріалів із загальної та комунальної гігієни, гігієни праці, шкільної гігієни [4; 16]. Особливу увагу він приділяв питанням гігієни праці залізничників, гірників, фабричних робітників та дрібних ремісників, наголошуючи на тяжких умовах життя, поширеності професійних патологій та, як наслідок, катастрофічно низькій тривалості життя (30–32 роки) промислових робітників [17]. У циклі статей про курорти Гуцульщини Озаркевич наголошував на необхідності використання національних природних ресурсів для оздоровлення, описував лікувальний потенціал «кліматичних станцій» [18]. Це було важливою частиною його концепції профілактики туберкульозу та інших соціальних хвороб. Також Є. Озаркевичу належать статті про природу сну і його значення для людини, гомеопатію тощо.

«Не дивно, – зазначає Я. Ганіткевич, – що “Здоровля” мало понад 400 передплатників. Це велика кількість, якщо взяти до уваги, що всіх лікарів-українців (разом з військовими) в Австрії налічувалося 144. Місячник передплачували вчителі, приватні школи, всілякі гуртки, селяни» [4]. Таким чином, журнал «Здоровля» був головним каналом поширення санітарної культури.

Висновки. Доктора Євгена Озаркевича по праву можна вважати основоположником національної системи громадського здоров'я та профілактичної медицини в Галичині кінця XIX – початку XX ст. Його концепція громадського здоров'я виходила далеко за межі суто клінічної практики. Він розглядав здоров'я народу як фундаментальну цінність, що потребує захисту. Озаркевич не лише діагностував «санітарну хворобу» нації, але й запропонував та реалізував ефективний рецепт

її лікування: через створення власних наукових (Лікарська комісія НТШ, часопис «Лікарський збірник») лікувальних (лікарня-амбулаторія «Народна лікарня») та просвітницьких (санітарно-гігієнічний журнал «Здоровле») інституцій. Озаркевич довів, що громадське здоров'я – це не лише відсутність хвороб, а системна взаємодія науки, практики, просвіти та національної самосвідомості. Його наукова спадщина – діюча модель самоорганізації суспільства для вирішення проблем громадського здоров'я.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження цієї теми можуть бути спрямовані на вивчення підходів Є. Озаркевича до аналізу соціальних детермінант здоров'я – впливу економічних умов, освітнього рівня та мовного бар'єра на епідеміологічну ситуацію в Галичині на зламі століть. Крім того, науковий інтерес може становити вивчення етико-деонтологічних засад діяльності Озаркевича як історичного підґрунтя для формування сучасної національної політики у сфері громадського здоров'я.

Інформація про фінансування. Стаття фінансована власним коштом авторів.

Відповідність матеріалів статті щодо проведення обстежень / досліджень / лікування нормам біоетики. Це дослідження є систематичним оглядом опублікованих наукових джерел і не передбачало залучення людей як учасників досліджень, проведення клінічних втручань або роботи з біологічним матеріалом. У зв'язку із цим отримання дозволу комісії з біоетики не вимагалось. Дослідження проводилося відповідно до принципів Гельсінської декларації Всесвітньої медичної асоціації та міжнародних – стандартів етики наукових публікацій (COPE).

Внесок кожного з авторів згідно з таксономією CrediT. Проців О.Я. – концептуалізація; методологія; дослідження; опрацювання даних; формальний аналіз; візуалізація; підготовка первинного проєкту рукопису; редагування тексту. Шульгай А. Г. – концептуалізація; методологія; валідація; наукове керівництво; адміністрування проєкту; рецензування та редагування тексту. Гавришак І. І. – рецензування та редагування тексту; ресурсне забезпечення; наукове консультування (мовностилістичне редагування).

Інформація щодо наявності / відсутності конфлікту інтересів. Автори заявляють про відсутність будь-яких реальних або потенційних конфліктів інтересів.

Первинні дані. Первинні дані можуть бути надані авторами за обґрунтованим запитом.

Список літератури

1. Білавич І. В. Становлення і розвиток громадської системи охорони здоров'я в Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст. *Медицина і фармацевтика: вчора, сьогодні, завтра*. Одеса, 2015. С. 74–95.
2. Лікарі Тернопільщини (Хронологія імен та фактів) / за ред. О. Голяченка. Тернопіль : Лілея, 2007. 100 с.

3. Berner W. Stan sanitarny, ochrona zdrowia i sytuacja epidemiologiczna chorób zakaźnych we Lwowie w okresie autonomii galicyjskiej (lata 60./70. XIX w. – do 1914 r.). *Przegląd Epidemiologiczny*. 2007. T. 61, nr 4. S. 815–825.
4. Ганіткевич Я. Євген Озаркевич – повернення в українську медицину. *Озаркевич Є. Праці*. Львів : Каменяр, 1999. С. 7–41.
5. Петрук О. Математично-природописно-лікарська секція Наукового товариства імені Шевченка. *Світогляд*. 2023. № 5. С. 34–37. URL: <https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/svitogliad/svit-2023-18-5/svit-5-2023-petruk-09.pdf> (дата звернення 26.01.2024).
6. Осінчук Р. Наукове Товариство ім. Т. Шевченка та українські лікарі. *Матеріяли до історії української медицини*. Т. 1. Нью-Йорк – Мюнхен, 1975. С. 225–255.
7. Збірник секції математично-природописно-лікарської Наукового Товариства імені Шевченка / під ред. І. Верхратського, В. Левицького. Львів : З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, 1897. Т. I. 162 с.
8. Збірник секції математично-природописно-лікарської Наукового Товариства імені Шевченка / під ред. І. Верхратського, В. Левицького. Львів : З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, 1897. Т. II. 144 с.
9. Лікарська комісія Наукового товариства ім. Шевченка (1898–2023): матеріали до біогр. слов. дійсних членів / авт.-упоряд.: М. Надрага та ін. Львів : Галицька Видавнича Спілка, 2023. 279 с.
10. Бурачинський Т. Є. Лікарська комісія Наукового Т-ва ім. Шевченка. *25-ліття Українського Лікарського товариства і медичної громади*. 2-е офсет. вид. Львів, 1935 ; Чикаго, 1975. С. 18–22.
11. Лікарський збірник / під. ред. д-ра Є. Озаркевич. Т. 1, вип. 1. Львів : Вид-во Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, 1898. 114 с.
12. Вуїв О. Лікарський збірник НТШ – першоджерело української медичної науки, термінології та періодики. Українське Лікарське Товариство і суспільство. До 110-ї річниці створення Українського Лікарського товариства у Львові : збірник статей / О. Вуїв, О. Дуда, О. Канчалаба та ін. ; за ред. О. М. Стадник. Львів : Аверс, 2020. 208 с.
13. Пундій П. Опіка митрополита Андрея Шептицького над народним здоров'ям. *Український медичний архів : збірник*. Чикаго, 1988. Вип. 12. Світлої пам'яті д-ра Бориса Филипчика (1907–1988), лікаря-хірурга і заслуженого мецената української культури. С. 154–158.
14. Надрага М., Васильєва С. Митрополит Андрей Шептицький і медицина: задуми, проекти та їх реалізація. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаніка*. 2015. Вип. 7. С. 119–134. URL: <https://www.lsl.lviv.ua/wp-content/uploads/Z/Z2015/JRN/PDF/9.pdf> (дата звернення 26.01.2026).
15. Озаркевич Є. Наша програма. *Озаркевич Є. Праці*. Львів : Каменяр, 1999. С. 193–195.
16. Ганіткевич Я. В. Здоров'я. *Енциклопедія сучасної України*. Том 10. URL: <https://esu.com.ua/article-16747> (дата звернення: 26.01.2026).
17. Озаркевич Є. Гігієна різних занять. *Озаркевич Є. Праці*. Львів : Каменяр, 1999. С. 148–152.
18. Озаркевич Є. Кліматичні станиці в нашій країні і поклики до нашого громадянства. *Озаркевич Є. Праці*. Львів : Каменяр, 1999. С. 170–172.

References

1. Bilavych, I. V. (2015). Stanovlennia i rozvytok hromadskoi systemy okhorony zdorovia v Halychyni naprykintsi XIX – na pochatku XX st. [Formation and development of the public healthcare system in Galicia at the end of the 19th and the beginning of the 20th century]. *Medytsyna i farmatsevtika: vchora, sohodni, zavtra*, 74–95 [in Ukrainian].
2. Holiachenko, O. (Ed.). (2007). Likary Ternopilshchyny (Khronolohiia imen ta faktiv) [Physicians of Ternopil Region (Chronology of Names and Facts)]. Ternopil: Lileia. [in Ukrainian].
3. Berner, W. (2007). Stan sanitarny, ochrona zdrowia i sytuacja epidemiologiczna chorób zakaźnych we Lwowie w okresie autonomii galicyjskiej (lata 60./70. XIX w. – do 1914 r.) [Sanitary conditions, medical care and epidemiology situation of infectious diseases in Lvov in the period of galicia autonomy (from the years 60ties/70ties of 19th century to the year 1914) summary]. *Przegląd Epidemiologiczny – Epidemiological Review*, 61 (4), 815–825. [in Polish].
4. Hanitkevych, Ya. (1999). Yevhen Ozarkevych – povernennia v ukrainsku medytsynu [Eugene Ozarkevych – a return to Ukrainian medicine]. In Ye. Ozarkevych, *Pratsi* (pp. 7–41). Lviv: Kameniar [in Ukrainian].
5. Petruk, O. (2023). Matematychno-prirodopysno-likarska sektsiia Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka [The mathematical, natural sciences, and medical section of the Shevchenko Scientific Society]. *Svitohliad*, 5, 34–37. Retrieved from: <https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/svitogliad/svit-2023-18-5/svit-5-2023-petruk-09.pdf> [in Ukrainian].
6. Osinchuk, R. (1975). Naukove tovarystvo im. T. Shevchenka ta ukrainski likari [The Shevchenko Scientific Society and Ukrainian physicians]. In *Materialy do istorii ukrainskoi medytsyny* (Vol. 1, pp. 225–255). New York – Munich [in Ukrainian].
7. Verkhratskyi, I., & Levytskyi, V. (Eds.). (1897). Zbirnyk sektsii matematychno-prirodopysno-likarskoi Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka [Collection of the Mathematical, Natural Sciences, and Medical Section of the Shevchenko Scientific Society] (Vol. I). Lviv: Z drukarni Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka [in Ukrainian].
8. Verkhratskyi, I., & Levytskyi, V. (Eds.). (1897). Zbirnyk sektsii matematychno-prirodopysno-likarskoi Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka [Collection of the Mathematical, Natural Sciences, and Medical Section of the Shevchenko Scientific Society] (Vol. II). Lviv: Z drukarni Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka [in Ukrainian].
9. Nadraha, M., et al. (2023). Likarska komisiia Naukovoho tovarystva im. Shevchenka (1898–2023): materialy do biohrafichnogo slovnyka diisnykh chleniv [The Medical Commission of the Shevchenko Scientific Society (1898–2023): Materials for a Biographical Dictionary of Full Members]. Lviv: Halytska Vydavnycha Spilka [in Ukrainian].
10. Burachynskyi, T. Ye. (1935/1975). Likarska komisiia Naukovoho T-va im. Shevchenka [The Medical Commission of the Shevchenko Scientific Society]. In *25-littia Ukrainskoho Likarskoho tovarystva i medychnoi hromady* (pp. 18–22). Lviv; Chicago [in Ukrainian].
11. Ozarkevych, Ye. (Ed.). (1898). Likarskyi zbirnyk [Medical Collection] (Vol. 1, Issue 1). Lviv: Vydavnytstvo Naukovoho tovarystva im. Shevchenka u Lvovi.

12. Vuiv, O. (2020). Likarskyi zbirnyk NTSh – pershodzherelo ukraïnskoi medychnoi nauky, terminolohii ta periodyky [The Medical Collection of the Shevchenko Scientific Society as a primary source of Ukrainian medical science, terminology, and periodicals]. In O. Vuiv, O. Duda, O. Kanchalaba et al., *Ukrainske Likarske Tovarystvo i suspilstvo* (p. 208). Lviv: Avers [in Ukrainian].
13. Pundii, P. (1988). Opika mytropolyta Andreia Sheptytskoho nad narodnym zdoroviam [Metropolitan Andrei Sheptytsky's care for public health]. *Ukrainskyi medychnyi arkhiv*, 12, 154–158 [in Ukrainian].
14. Nadraha, M., & Vasylieva, S. (2015). Mytropolyt Andrei Sheptytskyi i medytsyna: zadumy, proiekty ta yikh realizatsiia [Metropolitan Andrei Sheptytsky and medicine: Concepts, projects, and their implementation]. *Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteki Ukrainy imeni V. Stefanyka*, 7, 119–134. Retrieved from: <https://www.lsl.lviv.ua/wp-content/uploads/Z/Z2015/JRN/PDF/9.pdf> [in Ukrainian].
15. Ozarkevych, Ye. (1999). Nasha prohrama [Our program]. In Ye. Ozarkevych, *Pratsi* (pp. 193–195). Lviv: Kameniar [in Ukrainian].
16. Hanitkevych, Ya. V. (2010). Zdorovlia [Health]. *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy*, 10. Retrieved from: <https://esu.com.ua/article-16747> [in Ukrainian].
17. Ozarkevych, Ye. (1999). Hihiena riznykh zaniat [Hygiene of various activities]. In Ye. Ozarkevych, *Pratsi* (pp. 148–152). Lviv: Kameniar [in Ukrainian].
18. Ozarkevych, Ye. (1999). Klimatychni stanytsi v nashomu kraï i poklyk do nashoho hromadianstva [Climatic stations in our region and a call to our citizenship]. In Ye. Ozarkevych, *Pratsi* (pp. 170–172). Lviv: Kameniar [in Ukrainian].

EUGENE OZARKEVYCH'S PUBLIC HEALTH CONCEPT: FROM THE MEDICAL COMMISSION OF THE SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY TO THE HOSPITAL "NARODNA LICHNYTSIA"

O. Ya. Protsiv, A. H. Shulhai, I. I. Havryshchak

Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University of the Ministry of Health of Ukraine, Ternopil, Ukraine

Purpose. This study aims to examine the activities of Dr. Eugene Ozarkevych as the initiator and organizer of the public health system in Galicia at the turn of the nineteenth and twentieth centuries and to identify the key stages in the development of a national public health concept.

Materials and Methods. The research materials include the scholarly legacy of Eugene Ozarkevych, as well as publications by domestic and international researchers devoted to the activities of the Mathematical–Natural Sciences–Medical Section and the Medical Commission of the Shevchenko Scientific Society, the Ukrainian Medical Society, and to the organization and functioning of the Narodna Lichnytsia hospital – outpatient clinic in Lviv. The study employs bibliosemantic, historical-chronological, analytical, and descriptive methods.

Results. Yevhen Ozarkevych's concept of public health was grounded in a triad comprising science, accessible and high-quality medical care, and sanitary education. He regarded public health as a fundamental value requiring protection through the establishment of national scientific (the Medical Commission of the Shevchenko Scientific Society and the journal "Likarsky Zbirnyk"), medical (hospital "Narodna Lichnytsia"), and educational (the sanitary and hygienic journal "Zdorovlia") institutions.

Conclusions. Yevhen Ozarkevych demonstrated that public health is not merely the absence of disease but a systemic interaction of science, medical practice, education, and national self-awareness. His scholarly legacy represents a functioning model of societal self-organization for addressing public health challenges.

KEY WORDS: Eugene Ozarkevych; public health; social medicine; Medical Commission of the Shevchenko Scientific Society; hospital "Narodna Lichnytsia"; sanitary education.

Дата першого надходження статті до видання: 19.12.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 04.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 00.00.0000

Відомості про авторів:

Проців Олена Ярославівна – здобувачка вищої освіти 2-го року навчання за спеціальністю 229 «Громадське здоров'я» медичного факультету Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України; ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8774-9142>.

Шульгай Аркадій Гаврилович – доктор медичних наук, професор кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України; ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2145-5851>.

Гавришак Ігор Іванович – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України; ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0489-0966>.

Електронна адреса для листування: protsivoy@tdmu.edu.ua